

Ю.В. Михайліченко, Луганський національний педагогічний університет імені Тараса Шевченка

ЖОРСТОКЕ СТАВЛЕННЯ ДО ДІТЕЙ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Ю.В. Михайліченко

Жорстоке ставлення до дітей як соціально-педагогічна проблема

В даній статті розглядається одна з найбільш прихованих форм насильства – жорстоке поводження з дітьми в сім'ї. Надаються останні статистичні відомості про кількість жертв жорстокого поводження в сім'ї. Висвітлюються форми жорстокого поводження з дітьми в сім'ї. Надається аналіз вітчизняної правової бази захисту дітей від насильства.

Ключові слова: насильство в сім'ї, жорстоке поводження з дітьми, законодавча база, соціальні служби.

Ю.В. Михайличенко

Жестокое обращение с детьми как социально-педагогическая проблема

Данная статья содержит ряд наблюдений относительно проблемы жестокого обращения с детьми в семье. Предоставляет результаты последних статистических исследований. В статье представлен обзор законодательной и правовой базы регулирующий решение проблемы насилия в семье. Рассматриваются формы насилия. Обозначается роль правительства и социальных служб в решении этой проблемы.

Ключевые слова: насилие в семье, жертвы домашнего насилия, законодательная база, социальные службы.

Діти – сама незахищена, уразлива й майже повністю залежна від дорослих частина суспільства. Проблема жорстокого поводження з дітьми свідчить про необхідність ретельного вивчення й розробки профілактичних заходів спрямованих на її дозвіл. Жорстоке поводження визнано однією з найбільш розповсюджених форм порушення прав людини у світі. Без подолання цього згубного явища не можливо створити умови для повноцінного розвитку дитини, реалізації її особистості. У статті ми аналізуємо проблему жорстокого поводження з дітьми в сім'ї; розглядаємо основні форми насильства над дітьми; на-

даємо статистичні відомості про кількість жертв жорстокого поводження з дітьми в сім'ї; виділяємо основні законодавчі положення щодо захисту дітей від жорстокого поводження в сім'ї.

Проблему жорстокого поводження з дітьми вивчають такі провідні вчені, як Т.Ф. Алексеєнко, О.Б. Безпалько, Н.Ю. Максимова, К.Л. Мілютіна, Т.Я. Сафонова, Е.І. Цимбал та ін. У статті зроблено аналіз і синтез вітчизняної науково-педагогічної літератури, законодавчих актів, соціальних програм, статистичних даних для визначення основних положень, які складають науково-теоретичну базу дослідження

Розрізняють чотири основні форми жорстокого поводження з дітьми:

1. Фізичне насильство – дії або відсутність дій з боку батьків чи інших дорослих, у результаті яких фізичний або розумовий стан дитини порушується, або знаходиться під загрозою пошкодження. Сюди відносять тілесні покарання, удари долонею, стусани, опіки, задушення, грубі хапання, штовхання, плювки, застосування палиці, ремня, ножа тощо. Фізичне насильство також включає в себе залучення дитини до вживання наркотиків, алкоголю, надання йому/їй отруйних речовин або медичних препаратів, що викликають одурманення. Фізичне насильство – це фізичний напад (катування), воно майже завжди супроводжується словесними образами і психічною травмою.

2. Сексуальне насильство або розбещення – використання дитини дорослими або іншою дитиною для задоволення сексуальних потреб чи отримання вигоди.

3. Психологічне насильство – вплив одного з членів сім'ї на психіку дитини шляхом словесних образ або погроз, переслідування, залякування, чим навмисно спричиняється емоційна невпевненість дитини, нездатність захистити себе; завдання шкоди її психічному здоров'ю. Психологічне насильство має такі прояви: використання лайливих слів, крику, образ, принизливих дій, що завдають шкоди самооцінці дитини; вияв брутальності щодо родичів, друзів дитини, висловлюванні чи дії, які вчиняються з метою принизити дитину. У психічному насильстві можна відокремити вербальне та емоційне насильство. Вер-

бальне чиниться у разі критики і докорів буквально за кожний вчинок. Емоційне насильство може відбуватися взагалі без слів за допомогою відповідної міміки, пози, поглядів, інтонації.

4. Зневага до інтересів та потреб дитини – відсутність належного забезпечення основних потреб дитини в їжі, одязі, житлі, вихованні, освіті, медичній допомозі з боку батьків, опікунів або інших осіб через об'єктивні або суб'єктивні причини. Типовим прикладом зневажливого ставлення до дітей є залишення їх без нагляду, що часом призводить до різних нещасних випадків, отруєння та інших небезпечних для життя дитини наслідків [3, с. 31].

Незалежно від того, в якій формі відбувається насильство, з часом його прояви стають дедалі жорстокішими. Найбільш поширеними в сімейних стосунках є психологічне насильство: грубість (у 48% сімей), приниження одне одного (14% сімей), а також фізичне насильство, зокрема – побиття (6%) [1, с. 87].

Жорстоке поводження з дітьми є найбільш прихованою формою насильства, отже в Україні немає даних достовірної статистики про реальні його прояви. За узагальненою інформацією за I півріччя 2006 р. в Україні офіційно зареєстровано близько 90 тис. звернень з питань жорстокого поводження з дітьми. За даними МВС України за жорстоке поводження з дітьми на обліку в органах внутрішніх справ знаходиться понад 80 тис. сімей. В цьому році за невиконання батьківських обов'язків притягнуто більш ніж 8 тис. батьків. Проте зростання кількості осіб, поставлених на профілактичний облік, свідчить про зростання поінформованості населення про можливості розв'язання проблеми, а також збільшення уваги до даного явища з боку правоохоронних органів. Проблема жорстокого поводження з дітьми винесена з розряду приватної проблеми родини на державний рівень. В Українському законодавстві проблема жорстокого поводження з дітьми знаходить відображення в розділі 2 Конституції України «Права й волі й обов'язки людини й громадянина в Україні», у Кодексі про шлюб та сім'ю, зокрема стаття «Права й обов'язки батьків у вихованні дітей». Кримінальний кодекс (КК) містить вичерпний перелік складів злочинів, які зазіхають на життя, здоров'я й полову недоторканність будь-якого члена суспіль-

ства, незалежно від його статі, національності, соціальної приналежності й т. ін., переслідуючи різні форми фізичного й психологічного насильства. Право дітей в Україні на захист від всіх форм жорстокого поводження гарантується статтями 28, 25 Конституції України, згідно з яким – ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його достоїнство, обігу або покаранню. Головним документом сучасності, що регулює законодавство щодо жорстокого поводження з дітьми на міжнародному рівні, є Конвенція ООН про права дитини, що була прийнята в 1989 році й ратифікована більш ніж як 175 країнами миру. Україна ратифікувала Конвенцію ООН про права дитини в 1991 році й внесла відповідні зміни в національне законодавство згідно тим міжнародним стандартам, які зазначені в цьому документі.

Важливими кроками України в напрямку забезпечення прав дітей стали Закони України «Про охорону дитинства», «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю», «Про молодіжні та дитячі громадські організації» та інші, що спрямовані на вирішення проблеми захисту дітей. Важливим кроком в боротьбі проти жорстокого поводження з дітьми стало прийняття закону «Про попередження насильства в сім'ї», який набрав чинності у березні 2002 року. Закон спрямований на подолання цього негативного явища на основі координації зусиль органів і установ, на які покладається здійснення заходів з попередження жорстокого поводження з дітьми. Координацію діяльності служб у справах неповнолітніх, центрів соціальних служб для молоді, служб дільничних інспекторів, кримінальної міліції у справах неповнолітніх, органів опіки і піклування у питаннях попередження жорстокого поводження з дітьми (тобто функції спеціально уповноважений орган виконавчої влади з питань попередження насильства в сім'ї) покладено, на Міністерство у справах сім'ї, молоді та спорту.

З метою розроблення механізму практичної реалізації Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» міністерством разом із зацікавленими міністерствами та відомствами було розпочато роботу щодо розроблення відповідної нормативно-правової бази. Структурними підрозділами міністерства проводиться робота по створенню банку даних сімей, у яких були випадки жор-

стокого поводження з дітьми. Зараз в Україні почалась робота над створенням у всіх регіонах мережі спеціалізованих установ для дітей, які постраждали від жорстокого поводження, зокрема кризових центрів. Це передбачено Законом України «Про попередження насильства в сім'ї». На сьогодні створено 22 кризових центри соціально-психологічної допомоги. Метою діяльності цих закладів є надання комплексної психологічної, юридичної, інформаційно-консультативної, соціально-медичної та іншої допомоги, а також у разі потреби, надають тимчасовий притулок. Проте на сьогодні в Україні не створено жодного центру медико-соціальної реабілітації жертв жорстокого поводження (створення таких закладів передбачено Законом України «Про попередження насильства в сім'ї» і покладено на МОЗ) [4, с. 2].

Незважаючи на певні позитивні зрушення у проблемі жорстокого поводження з дітьми, механізм правового та соціального захисту потерпілих від жорстокого поводження залишається недосконалим: не вистачає відповідних закладів для надання допомоги дітям та спеціально підготовлених фахівців у сфері запобігання жорстокому поводженню, неефективною є система раннього виявлення випадків жорстокого поводження з дітьми в сім'ї. Огляд діючого законодавства, спрямованого на подолання насильства у сім'ї, доводить, що воно дуже різносторонньо регулює ці правові відносини. Проблема полягає у недоліках практики застосування діючого законодавства, у прогалинах, пов'язаних із діяльністю правоохоронних органів, у недостатньому усвідомленні громадянами своїх прав та невмінні відстоювати їх у судочинстві [2, с. 164].

Велике значення у боротьбі із насильством має попереджувальна та профілактична діяльність органів соціального обслуговування населення. Превенція жорстокого поводження з дітьми в сім'ї може здійснюватися суспільством у цілому і системою виховання та освіти зокрема [2, с. 169].

Міжнародні експерти визначають наступні форми запобіжних заходів проти жорстокого поводження з дітьми: первинні, вторинні й третинні.

Первинні засоби запобігання насильства над дітьми – дії, спрямовані на інформування громадськості щодо наслідків жорстокого поводження з дітьми

та зміну поведінки стосовно виховання дітей. З метою запобігання жорстокого поводження з дітьми в сім'ї та захисту їх на місцевих рівнях створюються та розповсюджуються інформаційні матеріали, що містять список інституцій та організацій, покликаних надавати допомогу дітям, перелік органів внутрішніх справ, куди можна звернутися з приводу вчиненого насильства.

Вторинними засобами запобігання жорстокого поводження з дітьми в сім'ї є спеціалізовані послуги сім'ям, які потребують додаткової допомоги, шляхом визначення «факторів ризику», у ставленні до дитини.

Третинні засоби запобігання жорстокого поводження з дітьми – це надання послуг дітям і сім'ям, які вже зазнали насильство чи відчули прояви нехтування їх правами [5, с. 337].

Проаналізувавши дані з цієї проблеми, ми дійшли висновків, що жорстоке поводження з дітьми є великою проблемою й потребує подальшого вивчення й розробки профілактичних заходів щодо її профілактики. Зараз проблема жорстокого поводження з дітьми в сім'ї винесена з розряду приватної проблеми родини на держаний рівень. Прийнято ряд законів, які є важливим кроком в боротьбі проти жорстокого поводження з дітьми. Проте, незважаючи на певні позитивні зрушення в проблемі жорстокого поводження з дітьми, механізм правового та соціального захисту дітей залишається недосконалим. Велике значення в боротьбі з насильством має профілактична діяльність.

Ми розглянули лише основні форми насильства над дітьми, проаналізували стан правової бази, щодо захисту дитини від жорстокого ставлення. Про те необхідно вивчити й проаналізувати причини жорстокого ставлення дорослих до дітей та розглянути можливі шляхи запобігання цієї проблеми.

Література

1. **Алексєєнко Т.Ф.** Соціальна педагогіка теорія і технології: Підручник. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 314 с.
2. **Безпалько О.В.** Соціальна робота: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 351 с.

3. Максимова Н. Ю., Мілютіна К.Л. Соціально-психологічні аспекти проблем насильства. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 337 с.

4. Парламентські слухання. Рівні права та рівні можливості в Україні: реалії та перспективи. – К., 2006. – № 2. – С. 35.

5. Сафонова Т.Я., Цымбал Е.И. Жестокое обращение с детьми и его последствия: Учеб. пособие. – М.: Издательский центр «Академия», 1993. – 264 с.

Y.V. Mikhaylichenko

Domestic violence toward children as social-pedagogical problem

The article contains some observations on the problem of domestic violence. It gives the latest results of statistics. Shows situation in our country which is really difficult because this problem is concealed and we cannot estimate the real number of children who suffer from the domestic violence. The article gives the information of the law system and shows the forms of violence. Governments have a vital role to play in breaking the cycle of domestic violence and protecting the youngest victims of domestic violence.

Key words: domestic violence, victims of domestic violence, law system, social services.

Відомості про автора

Михайліченко Юлія Володимирівна – аспірантка Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка.